

Pulmade märgimaailm

Ühiskonnas toimivate tavade seas on pulmad üks vaatamisväärsmaid. Juba etnograafilise huvi tekkimisest alates on talletatud palju väärtuslikke kirjeldusi sellest inimese elus nii tähtsat rolli täitvast rahvakombest. Siinkohal tsiteerime ühest varasest allikast Marosszéki pulmariituste kirjeldust nagu see ilmus väljaandes *Tudománytár*:

Kui noormees on neiuga, ning võib-olla ka selle vanematega asja korda ajanud, võtab ta endaga kaasa kaks-kolm meest, läheb nendega neiu majja ja laseb neil kombekohaselt neiu endale paluda. [...] Siis määratakse kindlaks kihluspäev, mille saabudes nende kahe maja inimeste suurema või väiksema arvu juures need kaks poolt vahetavad kihlakingid. Noormees (liht- ja alamrahva päritolu) annab sel puhul tavaliselt kaks-kolm taalrit ja mõnikord ka kulda või ka sörmuse, tüdruk mõnikord sörmuse, enamasti aga taskuräti.

*Seejärel kirikuõpetaja poolt kolm korda mahakuulutatuna lähevad kolmanda mahakuulutamise pühapäeval pärast lõunat või esmaspäeva hommikul teele kaks peigmehe valitud peiuipoissi, kellest üks on abielus ja teine vallaline, kaasas lintidega ehitud kepp või mõnikord ratsahobusel, püstol vöö ja lillekimp kübarat ehtimas, ning kutsuvad mõlema poole väljavalitud külalised esmaspäeva õhtuks pruudiitkule, teisipäeva õhtuks aga pulma. Seda lõbutsemist, võõrustamist või pulmapidu hüüatakse saaja-teks. Kaks peremeest valivad koos ühe isamehe, kes on pulmapeo juhiks [---] (*Tudománytár* 1983 II: 221–222).*

On koguni kaks põhjust tsiteerida 19. sajandi algusest pärinevat kirjeldust. Üheks on autori isik, sest tegemist on polühistori Farkas Bólyai etnograafilise kogumistööga, selle teksti teiseks huvitavaks küljeks on asjaolu, et juba selles lühikeseski osas leiame terve rea andmeid sümbolikasutuse erinevate vormide kohta avaliku sündmuse käigus (nt kihlus, kihlakink, peiupoisikepp või “lintidega kepp”, lillekimbuga kübar). Pulmad on tõepoolest täis sümbolitaolisi või sümbolina mõtestatavaid piasjasju.

Pulmad rahvakombena on olnud ja jäänud suure tähtsusega ühiskondlikuks sündmuseks¹ ühiskonna kõigis kihtides – sellepärast on eriti paljutõotav selle analüüsimine semiootika meetoditega. Riitus on tavaks muutunud normide väljendus, ja kogukond kontrollib selle kaudu ikka uuesti ja uuesti tunnustatud kultuurimudelit. Pulmapidu võib vaadelda otsekui piduliku käitumise mudelit, keskendudes nii selle välistele külgedele kui ka sisemisele struktuurile – ka sellepärast torkab silma märkide ja märgisüsteemide sage kasutamine. Pulmata vades tuleb esile erinevaid märgisüsteeme, mida kogukond kasutab samaaegselt ja sellepärast on see valitud järgneva analüüsi aluseks.

Pulmade märgilisusest kirjutab juba 1943. aastal Éva Putz oma väärimatult unustatud töös “Kolonyi pulmad”. Küpset semiootilist nägemust peegeldavad järgmised tõdemused:

Pulmapidu ise kui ühtne nähtus tähistab midagi, seisab millegi asemel, on seega iseenesest märgiks. Märgina on ta funktsiooniks midagi väljendada, tähistada, asendada. Selline märk võib olla lihtne, aga ka seepidisel rikkalikult liigendatud, paljudest elementidest koosnev märk. [...] Pulmapeo märk tähistab, asendab või väljendab kolme liiki tegelikkust: bioloogilist, sotsiaalset (seega ühiskondlikku) ja kunstilist tegelikkust. Pulmad bioloogilise märgina tähistab seda, et perekond on bioloogiliselt tugevnenud, poeg või tütar astub abiellu ning alanud on perekonna / sugukonna uus bioloogiline õitseng ja tugevnemine. Pulmad sotsiaalse märgina väljendab pulmaliste sotsiaalset seisundit (suurmaaomanik, väikemaomanik, kehvik, revolutsionäär või sisserännanu), sotsiaalset, majanduslikku jõudu, ühiskondlikku seisust, jõukust (osavõtjate isikutes, rohkuses, riietuses, muusi-

¹ Ühiskondliku sündmuse *social event* etnograafilist määratlust vt Toelken 1979: 145–147.

kas, pulmade juurde kuuluvate asjade üldises rohkuses). Lõpuks tähistavad pulmad pulmaliste kunstilisi, muusikalisi tavasid ja teostusvõimet.

[---] *Pulmade kunstiline funktsioongi on mitmesuunaline. Kunstilise väljendusega, liikumise, laulu, muusika ja üldse kunstilise mõju ning erakordsusega püüab see jäädvustada kogukonna mällu elu suursündmuse ja õigusliku akti mälestuse. Pulmad annavad võimaluse inimlikult iidse kunstiloova instinkti väljendumiseks ja sisemise vajaduse väljaelamiseks. Oma ilu ja erilise mõjuga innustab ta kogukonda järgimisele.*

Pulmad kui keeruline ja suurejooneline kunstilise tegelikkuse elemendiõpetus on rikas. Märkelemendid moodustavad väiksemaid süsteeme, ning nende osasüsteemide ühtsus moodustab terve elemendiõpetuse. Sellise osasüsteemi moodustavad ruumi-lava elemendid, liikumine, roll, muusikaliste, rituaalsete, õiguslike ja esemeliste atribuutide osasüsteemid (Putz 1943: 13–17).

Tsiteerisime pikemalt varalahkunud teadlase raamatut, sest sellest võib leida etnosemiootilise analüüsi programmi. Ta nägi selgelt, millele tuleb pulmasid analüüsides pöörata tähelepanu, märkas erinevaid märgitüüpe. Ta taipas, et pulmad on ühiskondliku kommunikatsiooni teostumine,² milles funktsioneerivad kõrvuti erinevad märgid, märkelemendid, ja et need moodustavad osasüsteeme. See käsitlus ilmus enam kui veerand sajandit enne nõukogude semiootikute koodide hierarhia analüüsi (Uspenski *et alii* 1973). Ta nägi ka kombe (pulmamärgi) pragmaatilisi momente, ehk siis seda, kuidas peegeldavad pulmad küla ühiskondlikku tegelikkust, üldse, kuidas ja milleks kasutab kogukond seda keerulist märgijada. Kahju, et need teoreetilised mõtisklused ja kogu käsitlus aastakümneteks unustusse vajus ja alles 1970. aastate lõpus kombeuurimises uuesti esiplaanile kerkis (Salamon 1979, 1981).

Möödunud aastakümnetel on sündinud ja ilmunud mitmeid väga väärtuslikke pulmakirjeldusi (Bakó 1955, Dömötör 1960, Györgyi 1962, Szalay 1973, Szathmári 1975, Ferenczi 1982).³ Uut peatükki tähendas

² Szendrey Ákos kirjutas tutvustuse oma Pozsonys ilmunud tööst (Ethnographia 1947: 127–128), milles ta räägib märgi saatjast ja vastuvõtjast.

ungari pulmauurimises teaduslik konverents, mille peaaegu poolsada ettekandjat uurisid abielu sõlmimise riituse erinevaid aspekte, elemente, piirkondlikke erinevusi, interetnilisi suhteid ja sümbolisüsteemi (Novák & Ujváry 1983). Uurimuste hulgas on mõned sellised, mille autorid lisaks faktide kirjeldamisele pöörasid tähelepanu ka märgiliste momentide tähtsusele (Niedermüller 1983, Laczkovits 1983). Mõtlemapanev on tõdemus, et üleminekuriituste, sh pulmade, keskmises faasis, siirdesituatsioonides tugevnevad ja muutuvad iseloomulikult sagedaseks sümboolsed toimingud, olukorra lahendamine sümboolsete vahenditega (Niedermüller 1983: 413–414).

Eraldi tuleb mainida Ferenc Bakó raamatut *palócite* pulmast kui traditsioonilise etnograafilise kirjelduse suurepärasest näidet (Bakó 1987). Autor esitab oma selles teoses oma rohkem kui kolme aastakümne kogemusi, ning ka meetoodiliselt on huvitav, kuidas ta esitab arhailiste mitmepäevaste pulmade peamiste momentide formaalse (ja sümbolitega tähistatud) kirjelduse (Bakó 1987: 55–69).⁴

Üks pulmakirjeldus

Selles peatükis analüüsime Palócföldi ühte pulmapidu, loomulikult võistlemata monograafia andmerikkusega. Et meie eesmärk on esmajoones tutvustada kombestiku olulisi koode, on pulmade kirjeldus antud ainult põhijoontes. Kultuuri erinevate märgisüsteemide üksteisele järgnemine joonistab välja rituaalse süntaksi, kultuuriliste grammatikate üksteise kõrval olek aga valgustab seda, kuidas ühiskondlik riitus kasutab alati üheaegselt mitut koodi. Teeme katse selgitada toitute ja istumisjärjestuse peidetud tähendusi, tuues esile ühe mudelilaadse pulmasöömingu struktuuri (üksikasjalikumalt vaata Hoppál 1981b).

Kirjelduse aluseks on etnograafiline dokumentaalfilm, mis oma žanri tõttu esitab tegelikkuses juhtunud sündmused kontsentreeritult

³ Ferenczi 1982 uurimus annab ka suurepärasest ajaloolist materjali lähiminekis kogutud Délvidéki (ungari keeleala lõunaosa, tänapäeva Põhja-Serbias – *tölk*) ungari materjali juurde.

⁴ Palóci (etnograafiline piirkond Põhja-Ungaris – *tölk*) pulmas on eristatud 25 muud momenti.

Etnosemiootika

Mihály Hoppál

<http://www.folklore.ee/ri/pubte/ee/sator/sator7/>

ISBN 978-9949-490-26-4

Tartu 2012

Trükis ilmunud: Mihály Hoppál. Etnosemiootika. SATOR 7.

Tartu 2008

Tõlge: Eda Pomozi

Korrektuur: Nikolay Kuznetsov

Toimetanud: Mare Kõiva, Asta Niinemets

Küljendus: Liisa Vesik

Kujundus: Andres Kuperjanov

HTML: Diana Kahre

Originaal:

Hoppál Mihály *Etnoszemiotika*

Debrecen 1992

Sarjas Sator 2008. a ilmunud eestikeelset trükist toetas Eesti

Kultuurkapital ja Eesti Folkloori Instituut, EKM FO, SF

0030181s08

E-raamatu valmimist toetas: EKRM04-29 Eesti keele,

kultuuri ja folkloori kasutusvaldkondade laiendamise ja folkloori

tutvustamine elektroonilistel infokandjatel.

© 2012 EKM Teaduskirjastus & Eesti Folkloori Instituut

EKM FO rahvausundi ja meedia töörühm